

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาศักยภาพในการพัฒนาของเทศบาลนครและเทศบาลเมืองในประเทศไทย มีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้ คือ กำหนดพื้นที่ศึกษาและหน่วยการวิเคราะห์ การกำหนดและการวัดตัวแปร และการเก็บรวบรวมข้อมูล รวมถึงวิธีการวิเคราะห์และเทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูล

การกำหนดพื้นที่ศึกษาและหน่วยการวิเคราะห์

การศึกษาศักยภาพในการพัฒนาของเทศบาลมีพื้นที่ศึกษา คือ ประเทศไทย โดยพิจารณาจากการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์เป็นชุมชน มีการวิวัฒนาการจากรูปแบบเรียบง่ายมาสู่ชุมชนที่มีลักษณะซับซ้อนมีการพึ่งพาอาศัยในการทำหน้าที่ ส่งผลให้พื้นที่ซึ่งมีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่นเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อให้บริการแก่พื้นที่รอบนอก การปกครองท้องถิ่นในประเทศไทยกำหนดรูปแบบการปกครองท้องถิ่นในเขตเมืองที่มีประชากรอยู่อาศัยหนาแน่น โดยจัดตั้งองค์กรปกครองท้องถิ่นเทศบาลเพื่อใช้ในการบริหารเมืองแบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่ เทศบาลนคร เทศบาลเมือง เทศบาลตำบล เทศบาลจึงเปรียบได้กับระบบสังคมหนึ่งที่มีวิวัฒนาการจากระบบหรือชุมชนที่เรียบง่ายมาสู่ชุมชนขนาดใหญ่ที่มีความสลับซับซ้อนของโครงสร้าง และหน้าที่ในด้านต่างๆ การเลือกหน่วยการวิเคราะห์ คือ เทศบาลจะทำให้ทราบถึงระดับความซับซ้อนและแสดงถึงศักยภาพในการปรับตัวของเทศบาลให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เนื่องจากเทศบาลตั้งอยู่ในเขตเมืองของทุกจังหวัดทั่วประเทศ เมืองซึ่งเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม การวิจัยครั้งนี้เลือกหน่วยการวิเคราะห์เฉพาะท้องที่ที่มีพระราชกฤษฎีกายกฐานะเป็นเทศบาลนครและเทศบาลเมืองจนถึงวันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2545 เพื่อให้การจำแนกกลุ่มตามการพัฒนาของเทศบาลอยู่ภายใต้เงื่อนไขและปัจจัยแวดล้อมที่คล้ายคลึงกัน เทศบาลตำบลจึงไม่อยู่ในกลุ่มที่ทำการวิเคราะห์ เนื่องจากเทศบาลตำบลบางส่วน (จำนวน 981 แห่ง) เพิ่งได้รับการเปลี่ยนแปลงฐานะตามพระราชบัญญัติเปลี่ยนแปลงฐานะสุขาภิบาลเป็นเทศบาล พ.ศ. 2542 (โกวิทย์ พวงงาม, 2544 : 128) ชุมชนในเทศบาลตำบลจึงมีความแตกต่างไปจากเทศบาลนครและเทศบาลเมืองทั้งในด้านการแยกย่อยทางเศรษฐกิจและสังคม และการผสมผสานทางสังคม

การกำหนดและการวัดตัวแปร

1. การกำหนดตัวแปร

แนวความคิดการแยกย่อย (Differentiation) และการผสมผสาน(Integration) สามารถนำมากำหนดและทำการวัดค่าตัวแปรตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยอาศัยแนวทางและกรอบความคิดในการกำหนดตัวแปรวิธีการเดียวกับการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของเมือง

กับการวางแผน (ดาร์ณี ถวิลพิพัฒน์กุล, 2544 : 105 - 109) รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดย บางตัวแปรได้จากการศึกษาระดับการพัฒนาของชุมชนเมืองในประเทศไทยของบุษณี แพร่วิศวกิจ (2530) และงานวิจัยของ Fujimoto (1968) แบ่งการแยกย่อยออกเป็น 2 ด้าน คือ การแยกย่อย ทางเศรษฐกิจ (Economic Differentiation) การแยกย่อยทางสังคม (Social Differentiation) และการผสมผสานทางสังคม (Social Integration) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1.1 การแยกย่อยทางเศรษฐกิจ (Economic Differentiation) คือ การแยกย่อยด้านการผลิต (Production) การกระจายผลผลิต (Distribution) และการบริโภค (Consumption) การแยกย่อยทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงหน้าที่และความเชี่ยวชาญที่แตกต่างกันใน ตัวแปรที่เกี่ยวข้อง คือ กิจกรรมทางเศรษฐกิจในที่แสดงถึงการแยกย่อยด้านเศรษฐกิจในส่วนของ การกระจายผลผลิตและการบริโภค เนื่องจากแต่ละเทศบาลมีจำนวนของกิจกรรมและสถานที่แตกต่างกัน ดังนั้นจึงพิจารณาถึงการมีอยู่และจำนวนของกิจกรรม

การแยกย่อยด้านการผลิต ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาแสดงถึงการมีอยู่และจำนวนของกิจกรรมด้านการผลิตประเภทอุตสาหกรรม ซึ่งแสดงถึงความเจริญทางเศรษฐกิจของเทศบาล เนื่องจากการมีโรงงานอุตสาหกรรมช่วยลดปัญหาการว่างงาน กระจายรายได้สู่ท้องถิ่นทำให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ประกอบด้วยตัวแปรดังนี้

1.1.1 จำนวนโรงงานอุตสาหกรรม

1.1.2 แรงงานอุตสาหกรรม

การแยกย่อยด้านการกระจายผลผลิต ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาแสดงถึงการมีอยู่ของกิจกรรมและสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับการคมนาคมขนส่ง เป็นตัวชี้วัดถึงศักยภาพในการเข้าถึง (Accessibility) มีผลต่อการกระจายสินค้าและบริการของเมืองออกไปสู่พื้นที่อื่นๆ รวมถึงความสะดวกสบายในการเดินทางติดต่อระหว่างกันประกอบด้วยตัวแปรดังต่อไปนี้

1.1.3 สถานีรถไฟ การขนส่งโดยใช้รถไฟช่วยกระจายสินค้าและบริการไปสู่พื้นที่ต่างๆ โดยสามารถขนส่งสินค้าได้ในปริมาณมากและเสียค่าใช้จ่ายน้อย เทศบาลที่มีสถานีรถไฟตั้งอยู่ในพื้นที่จึงเป็นสิ่งสนับสนุนให้พื้นที่มีความเติบโตทางเศรษฐกิจ เป็นชุมทางในการขนส่งสินค้าและผู้โดยสาร

1.1.4 สถานีขนส่ง เป็นจุดเริ่มต้นหรือการสิ้นสุดของการเดินทางของผู้โดยสารหรือสินค้า รวมถึงเป็นสถานที่ให้บริการอื่นๆ เช่น จำหน่ายตั๋ว พักรอโดยสาร จัดแยกหมวดหมู่สินค้าและชั่งน้ำหนัก คัดชำระวางและเก็บรวบรวมสินค้า รวมถึงให้บริการแก่รถขนส่ง เช่น เป็นที่จอดรถและซ่อมแซมเติมเชื้อเพลิงให้ยานพาหนะ (เบญจพงศ์ พรนิมิตร, 2530 : 4)

1.1.5 บริษัทขนส่ง หมายถึง สถานที่ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับการขนส่งด้วยรถประจำทางตามเส้นทางและเวลาที่กำหนด

ตัวแปรสถานีรถไฟ สถานีขนส่ง และบริษัทขนส่งเกี่ยวข้องกับการคมนาคมขนส่งทางบก เทศบาลที่มีตัวแปรดังกล่าวแสดงถึงการแยกย่อยด้านการกระจายผลผลิต รวมถึงความสะดวกสบาย ในการเดินทางติดต่อระหว่างเทศบาลและพื้นที่ใกล้เคียง

1.1.6 สนามบิน การกำหนดให้สนามบินเป็นตัวแปรของเทศบาลเนื่องจากมีลักษณะ เป็นโครงสร้างศูนย์กลางรัศมีบริการกว้างมีความสัมพันธ์กับเทศบาลเช่นกัน แม้ว่าจะตั้งอยู่นอกเขต ก็ตามส่งผลให้เทศบาลนั้นๆ มีความเป็นศูนย์กลางคมนาคมขนส่ง โดยพิจารณาจากสนามบินที่มี เครื่องบินพาณิชย์ขึ้นลงและอยู่ในความดูแลของการท่าอากาศยานแห่งประเทศไทย กรมการบิน พาณิชย์ ตั้งอยู่ในจังหวัดที่เทศบาลที่ทำการศึกษาดังอยู่

การแยกย่อยด้านการบริโภค พิจารณาจากตัวแปรที่แสดงถึงสภาพเศรษฐกิจและการ บริโภคของประชากรในพื้นที่ เทศบาลที่มีศักยภาพสูงจะมีสินค้าและบริการที่หลากหลายเพื่อสนอง ตอบความต้องการของคนในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง

1.1.7 ตลาดสด เป็นสถานที่ซึ่งจัดให้ผู้ค้าเป็นที่ชุมนุมเพื่อจำหน่ายสินค้า และอาหารสดที่ ประกอบหรือปรุงแล้วรวมถึงของเสี้ง่าย ไม่ว่าจะมีการจำหน่ายสินค้าประเภทอื่นด้วยหรือไม่ก็ตาม รวมถึงบริเวณที่จัดไว้สำหรับให้ผู้ค้าเป็นที่ชุมนุม เพื่อจำหน่ายสินค้าดังกล่าวเป็นประจำหรือตามวัน เวลาที่กำหนด ตลาดจึงเป็นแหล่งชุมชนขนาดใหญ่ที่มีผู้มาใช้บริการจับจ่ายสินค้าเพื่อการยังชีพ ใน การศึกษาครั้งนี้พิจารณาทั้งตลาดของเทศบาลและเอกชน

1.1.8 ห้างสรรพสินค้า หมายถึง ร้านค้าปลีกขนาดใหญ่ที่มีสินค้าไว้บริการหลายชนิดมีการ จัดวางแบ่งเป็นหมวดหมู่ชัดเจน สินค้าที่จำหน่ายมักมีราคาแพงและคุณภาพสูง

1.1.9 ดิสคานท์สโตร์ (Discount Store) หมายถึง ร้านค้าปลีกขนาดใหญ่ที่จำหน่าย สินค้าประเภทอุปโภคบริโภคทั่วไป เน้นการบริการตนเองและขายสินค้าจำนวนมากในราคาถูกแบ่ง เป็น 2 ประเภท คือ Wholesale Club เป็นร้านค้าที่เน้นการขายสินค้าให้ร้านค้าย่อยที่ต้องการซื้อสิน ค้าด้วยต้นทุนต่ำ เช่น Makro และ ซูเปอร์เซ็นเตอร์ (Supercenter) สินค้าที่วางจำหน่ายแบ่ง เป็นสินค้าอุปโภคและบริโภค และมีบริการอื่นๆ เช่น ศูนย์อาหาร ได้แก่ บิ๊กซี โลตัส และคาร์ฟู

1.1.10 สถานีบริการน้ำมัน หมายถึง สถานประกอบการซึ่งดำเนินการหลักเกี่ยวกับการ ขายปลีกน้ำมันรถยนต์ น้ำมันดีเซลที่ใช้กับรถยนต์ น้ำมันหล่อลื่น เป็นต้น สถานีบริการน้ำมันเป็น พาณิชยกรรมประเภทหนึ่งซึ่งมีความสำคัญต่อการกระจายผลผลิตและการคมนาคมขนส่ง

1.1.11 ธนาคาร ได้แก่ 1) ธนาคารพาณิชย์เป็นสถาบันการเงินที่ดำเนินกิจการโดยใช้เงิน ทุนซึ่งได้จากเงินกองทุน เงินฝาก หรือเงินกู้ยืมจากแหล่งต่างๆ และนำเงินทุนเหล่านี้ไปลงทุนเพื่อ ประโยชน์ในด้านการให้สินเชื่อ ซื้อขายตัวแลกเปลี่ยน และให้บริการทางการเงินทั้งในและต่างประเทศ 2) ธนาคารออมสินเป็นสถาบันการเงินของรัฐที่ทำหน้าที่ระดมเงินฝากรายย่อย และจำหน่ายสลาก ออมสิน เปิดดำเนินงานธุรกิจการธนาคาร อันได้แก่ รับเงินฝากกระแสรายวันและเงินฝากประจำ การจำหน่ายตัวแลกเปลี่ยน และการให้เชาตู้รับภัย 3) ธนาคารอาคารสงเคราะห์ เป็นสถาบันการเงินที่ อยู่ภายใต้การควบคุมของกระทรวงการคลัง ทำหน้าที่ช่วยเหลือผู้มีรายได้อ่อนกลางและรายได้น้อย

เพื่อให้มีที่อยู่อาศัยของตนเอง โดยให้กู้ยืมระยะยาว และรับฝากเงินฝากประเภทต่าง ๆ 4) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์เป็นสถาบันการเงินที่จัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือเกษตรกร และบริการรับฝากเงินฝาก (อำนาจ ลีลาพิทักษ์กุล, 2531 : 2)

1.1.12 สาขานาการแห่งประเทศไทย เป็นสาขาในส่วนภูมิภาคเพื่ออำนวยความสะดวกและสนองความต้องการด้านการเงินทั้งแก่วงการธนาคารพาณิชย์ และทางราชการในจังหวัดต่างๆ ของภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ ซึ่งธนาคารได้พิจารณาเห็นว่า เป็นศูนย์กลางที่สำคัญทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจและการพัฒนาประเทศ ทำหน้าที่ดูแลระบบการเงินแต่ละภาคให้มีประสิทธิภาพ ดำเนินการเกี่ยวกับการออกบัตรธนาคาร การควบคุมการแลกเปลี่ยนเงิน ลดภาระในการเก็บรักษาเงินของทางราชการ ช่วยให้ปริมาณการเงินหมุนเวียนไปยังที่ที่มีความต้องการ รวมถึงติดตามศึกษาวิเคราะห์และรายงานภาวะเศรษฐกิจของท้องถิ่น (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2525 : 219) ดังนั้นเทศบาลที่มีสาขานาการแห่งประเทศไทยตั้งอยู่แสดงถึงความสำคัญทางเศรษฐกิจที่มีต่อภูมิภาค

1.1.13 บริษัทประกันภัยและประกันชีวิต ² ได้แก่ บริษัทที่ดำเนินกิจการเกี่ยวกับการประกันชีวิต ประกันสุขภาพ อุบัติเหตุส่วนบุคคล การประกันอัคคีภัย การประกันรถยนต์ การประกันภัยทางทะเล รวมถึงตัวแทนและนายหน้าที่ดำเนินธุรกิจดังกล่าว

1.1.14 บริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ ³ หมายถึง สถานประกอบการที่ดำเนินกิจการเกี่ยวกับออกจำหน่าย หน่วยลงทุนให้แก่ประชาชนเพื่อระดมเงินไปลงทุนในธุรกิจของผู้อื่น

ธนาคาร บริษัทประกันภัยและประกันชีวิตบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์แสดงถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจในภาคการเงินและการธนาคาร ที่ตั้งของสถานประกอบการดังกล่าวโดยทั่วไปจะอยู่ในเขตชุมชนจำนวนมากน้อยขึ้นอยู่กับสภาพเศรษฐกิจและความสำคัญของท้องถิ่นนั้น ๆ

1.1.15 สถานธนานุบาล เป็นโรงรับจำนำของรัฐบาลอยู่ในสังกัดคณะกรรมการจัดการสถานธนานุบาลของหน่วยงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น คือ เทศบาลจัดตั้งขึ้นเพื่อสนองความต้องการของสังคมในการช่วยเหลือประชาชนที่ประสบปัญหาทางการเงิน และป้องกันการเอาเปรียบจากผู้รับจำนำเดือน (อรสรวง บุตรนาค, 2541 : 53-54)

1.1.16 สำนักงานหรือบริษัทนำเที่ยวและจัดการเดินทาง หมายถึง สถานประกอบการที่ดำเนินกิจการเกี่ยวกับการเดินทางและทำหน้าที่เป็นตัวแทนจัดการเดินทางท่องเที่ยวและการขนส่ง

1.1.17 โรงแรม คือ ที่พักแรมที่สร้างขึ้นเฉพาะและแบ่งเป็นห้องพัก มีสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักเดินทางและเก็บค่าเช่าเป็นรายห้อง โรงแรมเป็นธุรกิจภาคบริการที่ก่อให้เกิดการกระจายรายได้แก่ประชาชนในท้องถิ่นสร้างความเจริญเติบโตให้กับเมือง เทศบาลที่ตั้งอยู่ในจังหวัดที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ย่อมมีสถานประกอบการประเภทบริษัทท่องเที่ยวและโรงแรมมากตามไปด้วยเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวซึ่งจะช่วยสร้างงานและรายได้ให้แก่ท้องถิ่น

² ตัวแปรจากงานวิจัยของบุษณี แพรววิศวกิจ (2530)

³ ตัวแปรจากงานวิจัยของ Fujimoto (1968)

1.1.18 โรงภาพยนตร์

1.1.19 สถานบันเทิง ได้แก่ สถานที่เต้นรำที่ไม่มีหญิงบริการ (ดิสโกเธค) สถานที่จำหน่ายอาหารที่มีหญิงบริการ และร้านขายอาหารเครื่องดื่มที่มีการแสดงดนตรี (ไนต์คลับ)

1.1.20 สถานบริการอาบอบนวดแผนปัจจุบันและแผนโบราณ

จำนวนโรงภาพยนตร์ สถานบันเทิง และสถานบริการอาบอบนวด แสดงถึงกิจกรรมด้านบันเทิงของเทศบาล พื้นที่ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือมีสภาพเศรษฐกิจดีประชาชนมีความสามารถในการจับจ่ายสินค้าและบริการก็จะทำให้อุตสาหกรรมการบันเทิงขยายตัวเพิ่มขึ้น

1.1.21 โรงฆ่าสัตว์

1.1.22 โรงพยาบาลเอกชน

1.1.23 คลินิกแพทย์และคลินิกทันตแพทย์

1.1.24 ร้านขายยาแผนปัจจุบัน

ตัวแปรสถานพยาบาลเอกชน คือ โรงพยาบาลเอกชนและคลินิกพิจารณาให้อยู่ในกลุ่มของการแยกย่อยทางเศรษฐกิจด้านการบริโภคเนื่องจากเป็นบริการของภาคเอกชน แสดงถึงศักยภาพในการให้บริการด้านสาธารณสุขนอกเหนือจากการให้บริการของรัฐบาล ส่วนใหญ่โรงพยาบาลและคลินิกเอกชนจะตั้งอยู่ในเขตเทศบาลหรือชุมชนที่มีผู้อยู่อาศัยหนาแน่น เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้ามาใช้บริการได้สะดวกแต่ขอบเขตการให้บริการจะกว้างกว่าพื้นที่ของเทศบาล สถานพยาบาลเอกชนมักตั้งอยู่ในพื้นที่ซึ่งมีความเจริญทางเศรษฐกิจ เนื่องจากมีค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลสูงกว่าโรงพยาบาลรัฐบาล

1.1.25 โรงเรียนประถมศึกษาเอกชน

1.1.26 โรงเรียนมัธยมศึกษาเอกชน

1.1.27 วิทยาลัยเทคนิค อาชีวศึกษาและพาณิชยการเอกชน

สถานศึกษาเอกชนจัดอยู่ในกิจกรรมประเภทการแยกย่อยทางเศรษฐกิจ เนื่องจากเป็นบริการด้านการศึกษาซึ่งจัดการโดยเอกชน ตั้งขึ้นเพื่อสนองตอบความต้องการด้านการศึกษาของประชาชนชนในพื้นที่ นอกเหนือจากการให้บริการทางการศึกษาจากรัฐบาลและส่วนท้องถิ่น เทศบาลที่มีสถานศึกษาเอกชนจำนวนมากย่อมแสดงถึงการพัฒนาด้านการศึกษาและเศรษฐกิจ มีการแยกย่อยของหน้าที่ในการจัดการด้านการศึกษาโดยหน่วยงานภาคเอกชน ตัวแปรสถานศึกษาเอกชน ได้แก่ โรงเรียนระดับประถมศึกษาซึ่งเปิดสอนชั้นสูงสุดระดับประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนมัธยมศึกษาเปิดสอนชั้นสูงสุดระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 และสถานศึกษาเอกชนที่เปิดสอนสายอาชีพ ได้แก่ วิทยาลัยเทคนิค อาชีวศึกษาและพาณิชยการเอกชน

1.2 การแยกย่อยด้านสังคม (Social Differentiation) เป็นการกระจายของหน้าที่และความชำนาญพิเศษทางด้านสังคมในเทศบาล แสดงอยู่ในรูปแบบของสถาบันที่หลากหลายซึ่งเกี่ยวข้องกับ การรักษาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แบบแผนค่านิยมและความเป็นอยู่ทางสังคมที่ดีของสมาชิกในชุมชน เช่น สถาบันการศึกษา บริการสาธารณสุขบริโภค การสาธารณสุข การันทนาการ

ตัวแปรด้านศึกษามีความสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ ค่านิยมให้แก่สมาชิกในสังคมเพื่อให้เกิดการพัฒนาทั้งในด้านสภาพความเป็นอยู่และการดำรงชีวิต การสาธารณสุขโรค และสาธารณสุขเป็นการให้บริการพื้นฐานแก่ประชาชนในเทศบาล ส่วนกิจกรรมด้านสนทนากาแสดงถึงทางเลือกในการหาความบันเทิง และการพักผ่อนของประชาชนในท้องถิ่น ดังนั้นตัวแปรที่ใช้วัดการแยกย่อยทางสังคมของเทศบาลจึงน่าจะประกอบด้วยเครื่องมืออยู่และจำนวนของกิจกรรมและสถาบันดังต่อไปนี้

1.2.1 จำนวนเตียงในโรงพยาบาลของรัฐบาล¹ เนื่องจากโรงพยาบาลของรัฐบาลแบ่งได้หลายระดับมีจำนวนเตียงเพื่อรองรับผู้ป่วยในแตกต่างกัน โรงพยาบาลขนาดใหญ่และมีความสำคัญในระดับภาคหรือระดับจังหวัดก็จะมีจำนวนเตียงมากกว่าโรงพยาบาลระดับชุมชน การพิจารณาบริการโรงพยาบาลของรัฐบาลจึงใช้จำนวนเตียงเป็นตัวแปร โดยจำแนกตามจำนวนเตียงได้ดังนี้

-โรงพยาบาลศูนย์ (รพศ.) มีแพทย์ผู้เชี่ยวชาญทุกสาขาและมีประสิทธิภาพในการรักษาพยาบาลมีขนาด 500 เตียงขึ้นไป

-โรงพยาบาลทั่วไป (รพท.) แบ่งเป็น 2 ขนาด คือ ขนาด 250-500 เตียง และ 150-250 เตียง

-โรงพยาบาลชุมชน (รพช.) แบ่งเป็น 5 ขนาด คือ ขนาด 120-150 เตียง , 90-120 เตียง, 60-90 เตียง 30-60 เตียง และ 10-30 เตียง

1.2.2 ศูนย์บริการสาธารณสุข เป็นสถานพยาบาลเบื้องต้นของรัฐบาลเป็นตัวแปรที่แสดงถึงการสาธารณสุขที่ดีของประชาชนในเมือง ชุมชนที่มีศูนย์บริการสาธารณสุขจำนวนมาก ย่อมแสดงว่ามีการกระจายบริการด้านสาธารณสุขเบื้องต้นอย่างทั่วถึง

1.2.3 โรงเรียนประถมศึกษารัฐบาล

1.2.4 โรงเรียนมัธยมศึกษารัฐบาล

สถานศึกษาของรัฐบาลในระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษาของรัฐบาลมักจะตั้งอยู่ในเขตเมือง โดยแต่ละเทศบาลมีจำนวนสถานศึกษาแตกต่างกันเพื่อให้บริการด้านการศึกษาและอบรมให้ความรู้แก่เยาวชน ในการศึกษาครั้งนี้พิจารณาเฉพาะโรงเรียนระดับประถมศึกษาซึ่งเปิดสอนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (ส.ป.ช.) และสังกัดส่วนท้องถิ่น ส่วนโรงเรียนมัธยมศึกษาเปิดสอนถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 สังกัดกรมสามัญศึกษา และส่วนท้องถิ่น

1.2.5 วิทยาลัยอาชีวศึกษารัฐบาล ได้แก่ สถานศึกษาที่เปิดสอนสายอาชีพด้านพาณิชยการเทคนิคตั้งแต่ระดับปวช. ถึงปวส. และปวท.หรือเทียบเท่าอนุปริญญา สังกัดกรมอาชีวศึกษากระทรวงศึกษาธิการ

1.2.6 ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนเป็นตัวแปรที่แสดงถึงการจัดการการศึกษานอกระบบให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น เพื่อให้สามารถพัฒนาความรู้ ความสามารถควบคู่ไปกับการประกอบอาชีพ

1.2.7 มหาวิทยาลัย (รวมทั้งรัฐบาลและเอกชน)

¹ และ ² ตัวแปรจากงานวิจัยของบุษณี แพรวีศวกิจ (2530)

มหาวิทยาลัย คือ สถาบันการศึกษาที่เปิดสอนตั้งแต่ระดับปริญญาตรีและสูงกว่าระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเป็นตัวแปรที่แสดงถึงความเป็นศูนย์กลางด้านการศึกษาระดับอุดมศึกษาแก่ประชาชนในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียง นอกจากนี้ยังมีบทบาทในการเป็นแหล่งความรู้ทางวิชาการ และการวิจัยเพื่อพัฒนา โดยพิจารณาเฉพาะสถาบันการศึกษาในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย

1.2.8 สวนสาธารณะ

1.2.9 สวนสัตว์

1.2.10 สนามกีฬาเอนกประสงค์

1.2.11 หอสมุดแห่งชาติสาขา

1.2.12 หอสมุดประชาชน (ไม่รวมหอสมุดโรงเรียน)

1.2.13 พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสาขา

ตัวแปรข้างต้นเกี่ยวกับการแยกย่อยทางสังคมด้านนันทนาการเป็นการส่งเสริมคุณภาพชีวิต มีการปรับปรุงทางด้านกายภาพของเทศบาล โดยการจัดสร้างสถานที่พักผ่อนหย่อนใจและการนันทนาการเพื่อให้ประชาชนสามารถทำกิจกรรมต่างๆได้ตามความสนใจ เทศบาลที่มีตัวแปรข้างต้นจำนวนมากและหลากหลายประเภท แสดงถึงระดับความซับซ้อนของการแยกย่อยทางสังคมด้านนันทนาการ

1.2.14 ศาสนสถาน (จำนวนวัด โบสถ์คริสต์ และมัสยิด)

สถาบันทางศาสนา เช่น วัด โบสถ์คริสต์ มัสยิด แสดงถึงบทบาทในการถ่ายทอดค่านิยม การอบรมขัดเกลาสมาชิกในสังคม รวมถึงเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรมและกิจกรรมทางศาสนา

1.2.15 ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข

1.2.16 ชุมสายโทรศัพท์

ตัวแปรที่ 1.2.15 และ 1.2.16 แสดงถึงสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการติดต่อสื่อสารระหว่างเทศบาลกับชุมชนภายนอก

1.2.17 บริการไฟฟ้า พิจารณาจากจำนวนผู้ใช้ไฟฟ้า

1.2.18 บริการน้ำประปา พิจารณาจากจำนวนผู้ใช้น้ำประปา

1.2.19 อุปกรณ์ดับเพลิง¹ (จำนวนรถดับเพลิง จำนวนรถกระเช้า จำนวนเรือดับเพลิง)

ตัวแปรดังกล่าวเกี่ยวข้องกับอุปกรณ์ในการป้องกันและบรรเทาอัคคีภัยที่อาจเกิดขึ้นในเทศบาล และพื้นที่ใกล้เคียง

1.2.20 จำนวนรถชนชยะ²

1.2.21 บริการบำบัดน้ำเสีย³

เทศบาลเป็นเขตชุมชนที่มีประชากรอยู่อาศัยหนาแน่นการดำเนินกิจกรรมในการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพย่อมก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น น้ำเสีย การจัดการขยะ เทศบาลที่มี

¹ ตัวแปรจากงานวิจัยของบุษณี แพรววิศวกิจ (2530)

² และ ³ ตัวแปรจากคู่มือการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาล

การจัดการบำบัดน้ำเสียและขยะอย่างถูกสุขลักษณะ จะส่งผลดีต่อสภาพแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่

1.2.22 สมาคมอาชีพ

สมาคม หมายถึง การรวมตัวของสมาชิกในสังคมด้วยความสมัครใจตามความพอใจหรือเพื่อประโยชน์บางอย่างที่จะได้รับร่วมกัน มีลักษณะเป็นกลุ่มที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการที่เป็นทางการ คือ มีระเบียบกฎเกณฑ์และเป้าหมายที่แน่ชัดและอาจต้องมีการจดทะเบียนตามกฎหมาย เช่น สมาคมชาวอีสาน สมาคมนักกฎหมาย สมาคมนักรัฐศาสตร์ กลุ่มผลประโยชน์ เช่น สหภาพแรงงาน การจัดตั้งสมาคมเพื่อสนองความต้องการหรือผลประโยชน์ส่วนบุคคล คนที่มีความสนใจร่วมกันอาจตกลงกันจัดตั้งสมาคมที่จะเสริมสร้างการดำเนินกิจกรรมให้กว้างขวางขึ้น หรือช่วยรณรงค์กระทำกิจกรรมในด้านบริการสังคม เช่น การป้องกันสาธารณสุข การสงเคราะห์เด็ก อาจจำแนกสมาคมได้ 3 ประเภท คือ สมาคมความสนใจร่วมกัน สมาคมอาชีพ สมาคมสงเคราะห์ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะรัฐศาสตร์, ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, 2537 : 91)

ตัวแปรสมาคมอาชีพที่ใช้ในการศึกษานี้ หมายถึง การรวมตัวของสมาชิกที่มีกลุ่มอาชีพเดียวกันด้วยความสมัครใจหรือเพื่อประโยชน์บางอย่างที่จะได้รับร่วมกัน เช่น สมาคมนักธุรกิจท่องเที่ยว สมาคมชาวไร่อ้อย

1.3 การผสมผสานทางสังคม (Social Integration) งานวิจัยของบุษณี แพร่วิศวกิจ (2530) เรื่องการศึกษาระดับการพัฒนาของชุมชนเมืองในประเทศไทย ได้ศึกษาการผสมผสานทางสังคมของชุมชนเมือง โดยอาศัยแนวทางจากงานวิจัยที่ศึกษาในระดับชุมชนชนบท โดย Thavinpipatkul (1983) เรื่อง " The Study of Social Structural Change in Rural Communities : A Case Study in the Central Region of Thailand " ได้นิยามแนวความคิดของการผสมผสานทางสังคมว่า คือ ความมีอยู่ของสิ่งที่มองเห็นได้ เหตุการณ์ กิจกรรม และสถาบันที่แสดงถึงการพัฒนาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสมาชิกในชุมชนที่มีความซับซ้อนหรือทันสมัยขึ้น จะเห็นได้จากกลไกการผสมผสานที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อยึดเหนี่ยวส่วนที่หลากหลายของสังคมที่ซับซ้อน ตลอดจนสมาชิกของสังคมเข้าด้วยกันในรูปแบบของการร่วมมือกันพัฒนางานของชุมชน การพบปะสังสรรค์ของคนในหมู่บ้าน คณะกรรมการวัดและคณะกรรมการโรงเรียน กลุ่มสนใจ (Interest Group) ที่อาจตั้งขึ้นชั่วคราวหรือถาวรในรูปของกลุ่มลูกเสือชาวบ้าน กลุ่มอาสาสมัคร การนิยามแนวความคิดการผสมผสานทางสังคมข้างต้นเป็นรูปแบบทางสถาบัน หรือกิจกรรมที่แสดงถึงความร่วมมือของสมาชิกในสังคม การผสมผสานแสดงให้เห็นถึงกิจกรรม สถาบันที่รวบรวมสมาชิกเข้าด้วยกันเพื่อช่วยเหลือและร่วมมือกระทำการที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม รวมถึงการช่วยเหลือสมาชิกในสังคมด้วยกัน ชุมชนในเทศบาลจัดว่าเป็นชุมชนเมือง ดังนั้นจึงพิจารณาว่าเป็นการผสมผสานทางสังคมอย่างเป็นทางการ ตัวแปรที่ใช้วัดการผสมผสานทางสังคมน่าจะประกอบด้วยการมีอยู่และจำนวนของตัวแปรดังต่อไปนี้

1.3.1 สมาคมเพื่อการสงเคราะห์และบำเพ็ญประโยชน์ เป็นการรวมกลุ่มของคนที่มีความสนใจร่วมกันในการกระทำกิจกรรมในด้านบริการสังคม เช่น การป้องกันสาธารณภัย การสงเคราะห์เด็ก คนชรา ผู้ยากไร้

1.3.2 สมาคมอื่นๆ เช่น สมาคมศิษย์เก่า สมาคมกีฬาเป็นการรวมตัวของกลุ่มคนที่มีความสนใจร่วมกันเพื่อดำเนินกิจกรรมให้กว้างขวางขึ้น

1.3.3 มูลนิธิ คือ สถาบันที่มีวัตถุประสงค์เพื่อสาธารณประโยชน์ช่วยเหลือสมาชิกในสังคมที่ประสบความเดือดร้อน มีทรัพย์สินที่จัดไว้เพื่อบำเพ็ญทาน การศาสนา วิทยาศาสตร์ และไม่ได้ค้ากำไร

1.3.4 หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น

1.3.5 สถานีวิทยุกระจายเสียง

ตัวแปรที่เกี่ยวกับการสื่อสาร (1.3.4 ถึง 1.3.5) แสดงถึงรูปแบบในการนำเสนอข้อมูลข่าวสาร วิถีชีวิตและเหตุการณ์ในท้องถิ่นที่เกิดขึ้นให้ประชาชนรับทราบ หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นเป็นสิ่งสะท้อนถึงความคิดข่าวสารข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น สร้างความรู้ทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมตลอดจนเรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ส่วนสถานีวิทยุกระจายเสียงเป็นการเผยแพร่ข่าวสาร ความรู้ แก่บุคคลในวงกว้างรวมถึงผู้ที่ไม่รู้หนังสือด้วย

1.3.6 ศูนย์เยาวชน¹ คือ สถานที่สำหรับเยาวชนได้เข้ามาใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ด้วยวิธีเข้ามาร่วมเล่นกีฬาอ่านหนังสือที่มีประโยชน์รวมถึงเข้าร่วมกิจกรรมของศูนย์ เพื่อให้เยาวชนได้รับประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยศูนย์เยาวชนอาจประกอบด้วยอาคารทำการ ห้องกิจกรรม ห้องทำงานเจ้าหน้าที่ สนามกีฬา เช่น สนามวอลเลย์บอล สนามบาสเกตบอล สนามเด็กเล่น ห้องน้ำ เป็นต้น (เล็ก วานิชชองกูร, 2512 : 1)

1.3.7 สหกรณ์ หมายถึง องค์การอิสระของบุคคลซึ่งรวมกันด้วยความสมัครใจ เพื่อสนองความต้องการและจุดมุ่งหมายร่วมกันทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม โดยการดำเนินวิสาหกิจที่เป็นเจ้าของร่วมกันและควบคุมตามแนวทางประชาธิปไตย มีการจดทะเบียนตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 สหกรณ์มี 6 ประเภท ได้แก่ สหกรณ์การเกษตร สหกรณ์นิคม สหกรณ์ร้านค้า สหกรณ์ออมทรัพย์ สหกรณ์บริการ และสหกรณ์ประมง (ปรีชา สุวรรณทัต , ทรงพล พนาวงศ์ , 2543 : 19-20)

2. การวัดตัวแปร

การกำหนดตัวแปรที่แสดงถึงการแยกย่อยด้านเศรษฐกิจ การแยกย่อยทางสังคม รวมถึงการผสมผสานทางสังคม สามารถวัดค่าตัวแปรได้ใน 2 ระดับ ตามวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัย และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

¹ และ ² ตัวแปรการผสมผสานทางสังคมจากงานของบุษณี แพร่วิศวกิจ (2530)

2.1 การวัดค่าตัวแปรพิจารณาประเภทของกิจกรรมที่มีอยู่ในเทศบาลนคร และเทศบาลเมือง

2.2 การวัดค่าตัวแปรจะพิจารณารวมทั้งประเภทของกิจกรรมที่มีอยู่ และจำนวนแต่ละประเภทเพื่อแสดงถึงศักยภาพในการพัฒนาของเทศบาลนครและเทศบาลเมือง การพิจารณาเฉพาะประเภทของกิจกรรมที่มีอยู่ในไม่สามารถนำมาวิเคราะห์ศักยภาพในการพัฒนาที่แตกต่างกันได้ เนื่องจากเทศบาลแต่ละแห่งอาจมีประเภทของกิจกรรมด้านเศรษฐกิจและสังคมเท่ากัน แต่อาจมีจำนวนกิจกรรมในแต่ละประเภทที่แตกต่างกันย่อมแสดงถึงศักยภาพในการพัฒนาที่ต่างกันด้วย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาศักยภาพในการพัฒนาของเทศบาลนครและเทศบาลเมืองในประเทศไทย รวบรวมจากการวิจัยเอกสารของหน่วยงานราชการ งานวิจัยที่มีผู้ศึกษาไว้และการสำรวจภาคสนาม โดยการออกแบบสอบถามเพื่อรวบรวมข้อมูลจากเทศบาล

1. แหล่งข้อมูล

1.1 ข้อมูลทุติยภูมิ

1.1.1 กระทรวงมหาดไทย

- กรมการปกครอง รวบรวมข้อมูลจากสำนักบริหารการปกครองท้องที่ ได้แก่ ข้อมูลพื้นที่ตำบล อำเภอในพื้นที่ศึกษา สำนักบริหารราชการส่วนท้องถิ่น (ส่วนแผนพัฒนาท้องถิ่น) รวบรวมข้อมูลพื้นฐานของเทศบาลนครและเทศบาลเมือง ได้แก่ แผนพัฒนาเทศบาล พ.ศ. 2544 ประกอบด้วยข้อมูลด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมของเทศบาล จัดทำโดยกองวิชาการและแผนงานของเทศบาลแต่ละแห่งในภูมิภาค ส่วนสำนักงานกลางทะเบียนราษฎรรวบรวมข้อมูลประชากร พ.ศ. 2544

- กรมการผังเมือง รวบรวมข้อมูลแผนที่ผังเมืองรวม

1.1.2 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์รวบรวมข้อมูลสหกรณ์ พ.ศ. 2544

1.1.3 กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม รวบรวมข้อมูลสถานประกอบการ พ.ศ. 2542

1.1.4 กระทรวงศึกษาธิการ รวบรวมข้อมูลสถานศึกษารัฐบาลและสถานศึกษาเอกชน พ.ศ. 2544

1.1.5 กรมประชาสัมพันธ์ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการสังคมแห่งชาติรวบรวมข้อมูลสมาคมและมูลนิธิ

1.1.6 สำนักงานสถิติแห่งชาติ (ฝ่ายแผนที่สถิติ) รวบรวมข้อมูลแผนที่แสดงเขตอำเภอ ตำบล เทศบาลและข้อมูลพื้นฐานจังหวัด พ.ศ. 2543

1.1.7 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รวบรวมข้อมูลแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

1.1.8 ศูนย์ข้อมูลท้องถิ่น รวบรวมข้อมูลพื้นฐานเทศบาลด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคม พ.ศ. 2543

ตัวแปรการแยกย่อยทางเศรษฐกิจ การแยกย่อยทางสังคม และการผสมผสานทางสังคมมี แหล่งที่มาของข้อมูลแตกต่างกันสามารถจำแนกตัวแปรตามแหล่งที่มาของข้อมูลได้ดังนี้ (ตารางที่ 3.1)

1.2 ข้อมูลปฐมภูมิ

การรวบรวมข้อมูลเทศบาลจากส่วนแผนพัฒนาท้องถิ่น สำนักบริหารราชการส่วนท้องถิ่นมีไม่ครบทุกเทศบาล และเทศบาลบางแห่งขาดข้อมูลบางเรื่องที่เป็นในการศึกษา ดังนั้นจึง จัดเก็บข้อมูลปฐมภูมิโดยออกแบบสอบถามทางไปรษณีย์ไปยังเทศบาลต่างๆ เพื่อรวบรวมข้อมูล จากส่วนท้องถิ่น โดยแบบสอบถามที่สร้างขึ้นนำไปทดสอบในเทศบาลนครสมุทรสาครและเทศบาล เมืองพระประแดง เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของตัวแปรในแบบสอบถามและให้สามารถปรับ ใช้ได้กับเทศบาลทุกแห่ง และได้ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อปรับปรุงแบบสอบถาม จาก นั้นจึงจัดส่งไปยังกองวิชาการและแผนงานในเทศบาลนคร 20 แห่ง และเทศบาลเมือง 85 แห่ง รวม 105 แห่ง และจัดส่งแบบสอบถามเป็นครั้งที่ 2 ไปยังเทศบาลที่ไม่ได้รับข้อมูลตอบกลับมา (ภายในระยะเวลา 1เดือน) รวบรวมแบบสอบถามตอบกลับมาจำนวน 68 เทศบาลคิดเป็นร้อยละ 64 ประกอบกับข้อมูลพื้นฐานเทศบาล 70 จังหวัดจากศูนย์ข้อมูลท้องถิ่น สำนักบริหารราชการส่วน ท้องถิ่น(ส่วนแผนพัฒนาท้องถิ่น) รวมถึงข้อมูลทุติยภูมิจากแหล่งข้อมูลส่วนกลาง เนื่องจากเทศบาล บางแห่งมีข้อมูลไม่ครบถ้วนทุกตัวแปรที่ศึกษา จำเป็นต้องตัดออกไปเหลือเทศบาลที่ทำการศึกษา จำนวน 85 แห่ง เป็นเทศบาลนคร 19 แห่งและเทศบาลเมือง 66 แห่ง แบบสอบถามที่จัดส่งทาง ไปรษณีย์ (Mailed Questionnaires) ประกอบด้วยคำถามเปิด (Opened - Ended) สามารถแยก ประเภทของคำถามได้ดังนี้ (ตัวอย่างแบบสอบถาม ภาคผนวก ข)

- 1) คำถามเกี่ยวกับการแยกย่อยทางเศรษฐกิจ (คำถามข้อ 1 ถึง ข้อ2 และข้อ 7 ถึง ข้อ 21)
- 2) คำถามเกี่ยวกับการแยกย่อยทางสังคม (คำถามข้อ 4ถึงข้อ 5 ข้อ 22ถึงข้อ 28 และข้อ 30ถึงข้อ 34 และข้อ 36ถึงข้อ 44)
- 3) คำถามเกี่ยวกับการผสมผสานทางสังคม (ข้อ 6 ข้อ 35 และข้อ 45ถึงข้อ 47)

2. กำหนดเวลาการทำงาน

การรวบรวมข้อมูลใช้เวลาตั้งแต่เดือนเมษายน พ.ศ 2545 ถึงเดือน มกราคม 2546 แบ่งช่วงเวลาการทำงานได้ 3 ระยะ คือ

- 2.1 เก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิจัยเอกสารใช้เวลาตั้งแต่เดือนถึงเดือนเมษายนถึงเดือน สิงหาคม
- 2.2 ออกแบบสอบถาม ทดสอบ และปรับปรุงแบบสอบถามใช้เวลาตั้งแต่เดือน สิงหาคมถึงเดือนกันยายน

ตารางที่ 3.1 แสดงตัวแปรและแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

ตัวแปร	แหล่งข้อมูล
<u>การแยกย่อยทางเศรษฐกิจ</u>	
1. จำนวนโรงงานอุตสาหกรรม	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น และศูนย์ข้อมูลท้องถิ่น
2. แรงงานอุตสาหกรรม	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น และศูนย์ข้อมูลท้องถิ่น
3. สถานีรถไฟ	ฝ่ายแผนที่สถิติ สำนักงานสถิติแห่งชาติ
4. สถานีขนส่ง	ฝ่ายแผนที่สถิติ สำนักงานสถิติแห่งชาติ
5. บริษัทขนส่ง	ข้อมูลสถานประกอบการ พ.ศ. 2542 กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม
6. สนามบิน	ฝ่ายแผนที่สถิติ สำนักงานสถิติแห่งชาติ และกรมการบินพาณิชย์
7. ตลาดสด	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น และแบบสอบถาม
8. ห้างสรรพสินค้า	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น และแบบสอบถาม
9. ดิสเคานท์สโตร์	ข้อมูลสถานประกอบการ พ.ศ. 2542 กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม
10. ร้านค้าทั่วไป	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น แบบสอบถาม กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม
11. สถานบริการน้ำมัน	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น แบบสอบถาม กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม
12. ธนาคาร	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น แบบสอบถาม กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม
13. สาขาธนาคารแห่ง ประเทศไทย	ธนาคารแห่งประเทศไทย
14. บริษัทประกันภัยและ ประกันชีวิต	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น และแบบสอบถาม
15. บริษัทเงินทุนหลักทรัพย์	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น แบบสอบถาม กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม
16. สถานธนาฑูบาล	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น แบบสอบถาม กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม
17. บริษัทนำเที่ยว	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น แบบสอบถาม กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม
18. โรงแรม	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น แบบสอบถาม กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม
19. โรงพยาบาล	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น แบบสอบถาม กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม
20. สถานบันเทิง	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น แบบสอบถาม กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม
21. สถานอาบอบนวด	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น แบบสอบถาม กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม
22. โรงฆ่าสัตว์	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น และแบบสอบถาม
23. โรงพยาบาลเอกชน	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น แบบสอบถาม กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม
24. คลินิกเอกชน	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น แบบสอบถาม กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม
25. ร้านขายยาแผนปัจจุบัน	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น แบบสอบถาม กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม
26. โรงเรียนประถมศึกษาเอกชน	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น แบบสอบถาม กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม
27. โรงเรียนมัธยมศึกษาเอกชน	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น แบบสอบถาม กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม
28. วิทยาลัยอาชีวศึกษาเอกชน	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น แบบสอบถาม กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม

ตารางที่ 3.1 (ต่อ)

ตัวแปร	แหล่งข้อมูล
<u>การแยกย่อยทางสังคม</u>	
1. จำนวนเตียงโรงพยาบาลรัฐบาล	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น และแบบสอบถาม
2. ศูนย์บริการสาธารณสุข	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น และแบบสอบถาม
3. โรงเรียนประถมศึกษารัฐบาล	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น และแบบสอบถาม
4. โรงเรียนมัธยมศึกษารัฐบาล	กรมสามัญศึกษา และสำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น
5. วิทยาลัยอาชีวศึกษารัฐบาล	กรมอาชีวศึกษา สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น และแบบสอบถาม
6. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น และแบบสอบถาม
7. มหาวิทยาลัย	ทบวงมหาวิทยาลัย
8. สวนสาธารณะ	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น และแบบสอบถาม
9. สวนสัตว์	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น และแบบสอบถาม
10. สนามกีฬาเอนกประสงค์	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น และแบบสอบถาม
11. หอสมุดแห่งชาติสาขา	หอสมุดแห่งชาติ
12. ห้องสมุดประชาชน	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น และแบบสอบถาม
13. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ	กรมศิลปากร
14. ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น และแบบสอบถาม
15. ชุมสายโทรศัพท์	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น และแบบสอบถาม
16. ศาลนสอาน (วัด/ โบสถ์คริสต์/ มัสยิด)	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น และแบบสอบถาม
17. อุปกรณ์ดับเพลิง	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น และแบบสอบถาม
18. จำนวนรถขยะ	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น และแบบสอบถาม
19. ระบบบำบัดน้ำเสีย	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น และแบบสอบถาม
20. จำนวนผู้ใช้ไฟฟ้า	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น และแบบสอบถาม
21. จำนวนผู้ใช้น้ำประปา	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น และแบบสอบถาม
22. สมาคมอาชีพ	สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการสังคมแห่งชาติ และแบบสอบถาม
<u>การผสมผสานทางสังคม</u>	
1. สมาคมเพื่อการสงเคราะห์	สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการสังคมแห่งชาติ และแบบสอบถาม
2. สมาคมอื่น ๆ	สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการสังคมแห่งชาติ และแบบสอบถาม
3. มูลนิธิ	สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการสังคมแห่งชาติ และแบบสอบถาม
4. หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น แบบสอบถาม และกรมประชาสัมพันธ์
5. สถานีวิทยุกระจายเสียง	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น แบบสอบถาม และกรมประชาสัมพันธ์
6. ศูนย์เยาวชน	สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น แบบสอบถาม
7. สหกรณ์	www.cpd.go.th/mop_detail/43.htm และแบบสอบถาม

2.3 การจัดส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์ใช้เวลาตั้งแต่เดือนตุลาคมถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2545

2.4 ประมวลผล วิเคราะห์และสรุปข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและแบบสอบถาม จำเป็นต้องอาศัยระเบียบวิธีการทางสถิติ เพื่อแปลงข้อมูลให้อยู่ในลักษณะที่อธิบายวัตถุประสงค์ได้ มีขั้นตอนการวิเคราะห์ดังนี้

1. การวิเคราะห์ประเภทกิจกรรมที่มีอยู่ในเทศบาล

การวิเคราะห์ที่ใช้เทคนิค Guttman Scale ในการวิเคราะห์ตัวแปรตั้งแต่ 3 ตัวแปรขึ้นไป เพื่อพิจารณาว่ารูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มตัวแปรที่นำมาศึกษามีความสอดคล้องกับรูปแบบที่กำหนดด้วย Guttman Scale หรือไม่ คุณสมบัติที่สำคัญ คือ มีลักษณะเป็นมาตรวัดมิติเดียว (Unidimension) ตัวแปรทุกตัวที่ประกอบเป็นมาตรวัดจะต้องวัดการเคลื่อนที่ไปจากตัวแปรพื้นฐานเดียวกันโดยเนื้อหาสาระของตัวแปรจะเป็นอะไรก็ได้ นอกจากนี้คุณสมบัติอีกประการหนึ่ง คือ มีลักษณะสะสม (Cumulative) ตัวแปรทุกตัวที่เป็นมาตรวัดจะมีความสัมพันธ์ในทิศทางที่สามารถนำมาจัดลำดับตามระดับความยากง่าย หลักการ คือ ถ้าผู้ใดตอบคำถามที่ยากในเชิงยอมรับย่อมจะตอบคำถามที่ยากน้อยกว่าในเชิงยอมรับด้วย ถ้าตอบคำถามที่ง่ายกว่าในเชิงปฏิเสธย่อมจะตอบคำถามที่ยากกว่าในเชิงปฏิเสธด้วยเช่นกัน ตัวแปรที่สามารถนำมาสร้างเป็นมาตรวัดต้องมีลักษณะเป็นตัวแปร 2 ด้าน (Dichotomous Variable) เพื่อให้คำตอบออกมา 2 ด้าน เช่น เห็นด้วย ไม่เห็นด้วย ตัวแปรยังต้องแสดงถึงความสามารถในการเรียงลำดับจากระดับที่ยากที่สุดไปสู่ระดับที่ง่ายที่สุดด้วย จากหลักการดังกล่าวจึงนำมาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์ทัศนคติภาพในการพัฒนาของเทศบาล โดยพิจารณาจากตัวแปรที่แสดงถึงการแยกย่อยทางเศรษฐกิจและสังคม และการผสมผสานทางสังคม จากนั้นนำมาจัดลำดับตามความยากง่ายในการเกิดขึ้นของตัวแปรต่างๆ นอกจากนี้ยังสามารถเรียงลำดับเทศบาลนครและเทศบาลเมืองที่มีตัวแปรที่พบมากที่สุด ไปสู่เทศบาลที่มีตัวแปรเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ โดยตัวแปรที่เพิ่มจำนวนขึ้นจะพบได้ยากมีอยู่เฉพาะเทศบาลบางแห่งเท่านั้น วิธีการดังกล่าวจะแสดงถึงรูปแบบของทัศนคติภาพในการพัฒนาของแต่ละเทศบาล โดยมีขั้นตอนการวิเคราะห์ดังนี้

1.1 เลือกตัวแปรที่ต้องการสร้างมาตรวัด ได้แก่ ตัวแปรการแยกย่อยทางเศรษฐกิจ การแยกย่อยทางสังคม และการผสมผสานทางสังคม โดยพิจารณาแยกกันในแต่ละด้าน

1.2 จัดตัวแปรให้มีคำตอบ 2 ด้าน คือ มีเท่ากับ 1 คะแนน ไม่มีเท่ากับ 0 คะแนน

1.3 คำนวณร้อยละของหน่วยวิเคราะห์ที่ได้ 1 ในแต่ละตัวแปร และจัดตัวแปรตามลำดับจากหน่วยวิเคราะห์ที่มีค่าร้อยละมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด รูปแบบคำตอบจะกระจายกันไป เช่น 0111 1111 0101

1.4 ทดสอบมาตรวัดด้วยการคำนวณค่า Coefficient of Reproducibility (C.R.)

การคำนวณค่า Coefficient of Reproducibility (C.R.)

$$\text{สูตร } CR = 1 - \frac{TR}{SE}$$

CR = สัมประสิทธิ์การสร้างแบบแผนคำตอบใหม่ Coefficient of Reproducibility

SE = จำนวนความผิดพลาดในมาตรวัด (Scale error)

TR = จำนวนคำตอบทั้งหมด = จำนวนข้อคำถาม x จำนวนผู้ตอบ

ค่า Coefficient of Reproducibility ที่ยอมรับได้ว่ามาตรวัดมีความสมบูรณ์เพียงพอ คือ 0.90

1.5 เรียงลำดับเทศบาลนครและเทศบาลเมืองตามลำดับชั้นสเกล ด้านการแยกย่อยทางเศรษฐกิจ การแยกย่อยทางสังคม และการผสมผสานทางสังคม

2. การวิเคราะห์จำนวนของกิจกรรมแต่ละประเภทในเทศบาลนครและเทศบาลเมือง

2.1 การปรับฐานข้อมูล

เนื่องจากข้อมูลจำนวนกิจกรรมซึ่งแสดงไว้ใน ตารางที่ 1 มีคุณสมบัติแตกต่างกัน ไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบกันได้โดยตรง จึงต้องวิเคราะห์และเปรียบเทียบด้วยวิธีการทางสถิติ เพื่อให้ข้อมูลมีลักษณะเดียวกัน มีการวิเคราะห์และเปรียบเทียบดังนี้ คือ แปลงค่าข้อมูลดิบของตัวแปรทุกประเภทให้เป็นคะแนนมาตรฐาน (Standard Score) (ภาคผนวก ง) เพื่อให้ข้อมูลทุกประเภทมีคุณสมบัติเหมือนกัน เนื่องจากตัวแปรมีลักษณะแตกต่างกันอาศัยหลักการสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร (Correlation Matrix) โดยเลือกใช้สหสัมพันธ์จากผลคูณของคะแนนแบบเพียร์สัน (Pearson 's Product Moment Correlation Coefficient) (ภาคผนวก ค) นำคะแนนมาตรฐานของแต่ละตัวแปรไปหาค่าสหสัมพันธ์กับตัวแปรที่เหลือ จะได้ค่ารวมของสหสัมพันธ์ของตัวแปรแต่ละตัว ข้อมูลที่มีค่าสหสัมพันธ์สูงเป็นส่วนใหญ่จะมีค่ารวมสูง ค่ารวมของสหสัมพันธ์ดังกล่าวถือเป็นค่าน้ำหนักที่เพิ่มให้กับตัวแปร และนำค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรไปคูณเข้ากับคะแนนมาตรฐานของตัวแปรแต่ละตัว (ภาคผนวก ง) เพื่อนำไปวิเคราะห์เพื่อหาค่าศักยภาพในการพัฒนาของเทศบาลด้วยเทคนิค Multidimensional Scaling (MDS)ต่อไป

2.2 การวิเคราะห์ศักยภาพในการพัฒนาด้วยเทคนิค Multidimensional Scaling (MDS)

เนื่องจากเทศบาลแต่ละแห่งอาจมีประเภทของกิจกรรมเท่ากัน แต่มีจำนวนกิจกรรมแตกต่างกันเพื่อวิเคราะห์ศักยภาพในการพัฒนาของเทศบาลในระดับสเกลต่างๆ ว่ามีความแตกต่างกันอย่างไรจึงใช้เทคนิค Multidimensional Scaling (MDS) มีหลักการ คือ ความแตกต่างระหว่างตัวแปรคู่ใด ๆ สามารถแปลงให้อยู่ในรูปของระยะทางที่สัมพันธ์กันได้ ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร

และระยะทางสามารถแสดงได้ด้วยแบบจำลอง (Distance Model) โดยแบบจำลองระยะทางจะแสดงความสัมพันธ์ให้ปรากฏบนพื้นที่หลายมิติได้ (Multidimension) อาศัยหลักตรรกะวิทยา คือ เมื่อความแตกต่างระหว่างตัวแปร i และ j น้อยกว่าความแตกต่างระหว่างตัวแปร k และ l ระยะทางระหว่าง i และ j อย่างน้อยที่สุดก็ควรจะเท่ากับระยะทางระหว่าง k และ l

$$\begin{array}{ll} \text{เมื่อ } S_{ij} < S_{kl} & \text{แล้ว } d_{ij} < d_{kl} \\ \text{เมื่อ } S_{ij} = & \text{ความแตกต่างระหว่าง } i \text{ และ } j \\ & d_{ij} = \text{ระยะทางระหว่าง } i \text{ และ } j \end{array}$$

จากหลักการดังกล่าวได้ประยุกต์สร้างแบบจำลอง Nonmetric Distance Model เพื่อให้สามารถแปลงค่าตัวแปรเป็นระยะทางที่สัมพันธ์กันได้ เขียนเป็นสมการได้ดังนี้ คือ

$$\begin{array}{ll} S_{jk} & = m(d_{jk}) = \left[\sum_{a=1}^r (x_{ja} - x_{ka})^2 \right]^{1/2} \\ \text{เมื่อ } S_{jk} & = \text{ความแตกต่างระหว่าง } j \text{ และ } k \\ d_{jk} & = \text{ระยะทางระหว่าง } j \text{ และ } k \\ m & = \text{ค่าคงที่} \end{array}$$

เทศบาลนครและเทศบาลเมืองจะถูกแสดงบนพื้นระนาบในลักษณะของจุด ความแตกต่างของศักยภาพในการพัฒนาสามารถอธิบายได้โดยระยะทางระหว่างจุด เทศบาลที่อยู่ในตำแหน่งใกล้เคียงกันก็จะมีศักยภาพในการพัฒนาใกล้เคียงกัน ส่วนเทศบาลที่อยู่ในตำแหน่งห่างกันออกไปก็จะมีศักยภาพในการพัฒนาแตกต่างกัน เทศบาลนครและเทศบาลเมืองที่มีศักยภาพในการพัฒนาสูงจะมีตำแหน่งอยู่ด้านขวาของแกนนอนซึ่งมีค่าบวก ส่วนเทศบาลที่มีศักยภาพในการพัฒนาลำดับถัดมาตำแหน่งจะอยู่ทางซ้ายจนถึงปลายแกนนอนซึ่งมีค่าเป็นลบ โดยขั้นตอนการวิเคราะห์มีดังนี้

2.1 นำตัวแปรที่ปรับค่าคะแนนมาตรฐานและคูณด้วยค่าน้ำหนัก ไปวิเคราะห์ด้วยวิธีการ MDS ด้วยโปรแกรม spss

2.2 จัดกลุ่มเทศบาลตามศักยภาพในการพัฒนา

2.3 ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพในการพัฒนาโดยพิจารณารายกลุ่มเทศบาล

2.4 สรุปผลและเสนอแนะ

แผนภูมิ 3.1 แสดงขั้นตอนการวิเคราะห์ศักยภาพในการพัฒนาของเทศบาลนครและเทศบาลเมืองในประเทศไทย

